

Socialistisk Internationale, Socialdemokratiet og dansk udenrigspolitik

Efter den socialdemokratiske afgivelse af regeringsmagten i september 1982 har det fra flere sider været hævdet, at partiet har ændret standpunkter på vigtige områder inden for dansk udenrigspolitik. Den offentlige debat har været heftigst i forbindelse med de såkaldte raket-debatter i maj og november 1983.¹⁾

Det er ikke denne artikels formål at afgøre, om Socialdemokratiet har skiftet standpunkter eller ej. Hensigten er heller ikke at forfølge og analysere de uenigheder, der består mellem de nuværende regeringspartier og Socialdemokratiet om forståelsen og fortolkningen af NATO's såkaldte dobbeltbeslutning fra december 1979. Formålet er det meget mere beskedne at henlede opmærksomheden på den mulige rolle, som diskussioner og overvejelser inden for Socialistisk Internationale kan have spillet for udformningen af Socialdemokratiets synspunkter også på dansk udenrigspolitik.

Socialistisk Internationale

I en oversigtlig og meget oplysende artikel i tidsskriftet »Ny politik« om Socialistisk Internationale fremhæver forfatteren, Zdeneck Hejzlar, denne organisations lange historiske rødder.²⁾ Dens oprindelse

føres helt tilbage til Første Internationale, der som bekendt blev grundlagt af bl.a. Karl Marx i 1864. Dens efterfølger, Anden Internationale, brød sammen med udbruddet af 1. verdenskrig, hvor de nationale socialistiske eller socialdemokratiske partier gik ind for hver af de krigsførende landes nationale indsats over for fjendelandene og således brød med den internationalisme, som var søgt opbygget i begyndelsen af århundredet. I krigens løb splittedes resterne af Anden Internationale i Zimmerwald-bevægelsen, som blev ledet af Lenin, og Stockholm-bevægelsen, som arbejdede for en forståelsesfred mellem de krigsførende.³⁾ Efter den russiske revolution og opbygningen af Komintern, var splittelsen i den hidtidige internationale arbejderbevægelse cementeret. De ikke-kommunistiske i Socialdemokratiet befandt sig i et dilemma, som også vanskeliggjorde deres internationale organisering. Der stiftedes ganske vist et Socialistisk Arbejderinternationale, men den bitre strid mellem kommunister og socialdemokrater - både nationalt og internationalt - stjal alle kræfter. I løbet af 1930'erne blev de europæiske socialdemokratier iøvrigt i stigende grad indadvendte og nationale. Det hang bl.a. sammen med, at de i denne periode fik stærkt øget vælgertilslutning i flere lande, blev regeringsbærende og dermed medansvarlige for landets samlede politik - indadtil og udadtil. Dertil kom den økonomiske krise fra 1929, som stillede netop arbejderpartierne over for en række nære, na-

*Professor, dr. phil.
Institut for Samfundsfag,
Københavns Universitet*

tionale opgaver, og som også fik verdenshandelen til at skrumpe ind, fra midten af 1930'erne blev konfrontationen med Det nazistiske Tyskland et yderligere incitament til at samle sig om det nationale.

Splittelsen i den internationale arbejderbevægelse blev videreført efter 2. verdenskrig, men først i 1951 oprettedes i Frankfurt en ny internationale - Socialistisk Internationale. Den fik tilslutning fra alle - eller de fleste - europæiske socialdemokratier eller socialistpartier. Alene oprettelsesåret tilsiger, at den fik et stærkt anti-kommunistisk og anti-sovjetisk præg. Den tilsluttede sig i sine resolutioner helt og holdent U.S.A. i dets modsætning til Sovjetunionen, støttede energisk oprettelsen af den vestlige militære forsvarsalliance, NATO, og afviste enhver form for samarbejde eller samtale med kommunister - både nationalt og internationalt.⁴⁾

Den var således en integreret, omend ikke særlig betydningsfuld del af den vestlige mobilisering over for Sovjetunionen og den internationale kommunisme, som man endnu på det tidspunkt anså for en voksende bevægelse, der forsøgte at udbrede kommunistiske samfundsindretninger under ledelse af det sovjetiske kommunistparti, der var Sovjetunionens statsbærende parti. Oprindelsen fra den tidligere internationale blev aldrig helt glemt. Men dels anså man modsætningen til Sovjetunionen og kommunisterne for at være overordnet modsætningerne i de kapitalistiske samfund. Dels steg overbevisningen om, at kapitalistiske samfunds værste sider lod sig regulere politisk, og at en retfærdig økonomisk-social fordeling lod sig gennemføre også under en kapitalistisk produktionsmåde i løbet af 1950'erne og 1960'erne. Afgørende var blot, at de socialdemokratiske partier og fagbevægelsen var tilstrækkeligt stærke.

Nye signaler i 1970'erne

Men i løbet af organisationens første 20 år stod verden ikke stille. Mange både internationale og nationale forhold ændrede sig radikalt. I de ikke-europæiske verdensdele opstod der henved 100 nye stater. Der dannedes mere eller mindre stærke socialistiske partier i mange af dem, og lige som deres regeringer i FN henledte opmærksomheden på deres problemer, således meldte der sig nye synspunkter inden for Socialistisk Internationale. For u-landenes socialistpartier var denne organisation en af vejene, ad hvilken de kunne søge at skaffe sig internationale kontakter og informationer, som de så kunne prøve at bruge i deres nationale indsats.

Det var vanskeligt at fastholde forestillingen om en centralt ledet international kommunisme, der altid arbejdede til fordel for Sovjetunionen. Modsætningen mellem Kina og Sovjetunionen modsagde en sådan formodning. Dertil kom splittelsen i de europæiske kommunistpartier, som under betegnelsen »eurokommunisme« viste, at efterrettelighed over for det sovjetiske kommunistparti på ingen måde var alle europæiske kommunisters forestilling om vejen til socialisme i deres egne samfund. Foråret i Prag i 1968, som udløste den fælles Warszawa-pagt invasion og Brezjnevs doktrinen, kunne fortolkes som indre brydninger og svagheder selv i de østeuropæiske samfund, som så længe havde været under tæt sovjetisk opsyn.

Kapitalismen - ikke mindst under U.S.A.s lederskab - var ikke så betryggende og frihedssikrende som tidligere antaget. Krigen i Vietnam udløste en kritik mod enhver stormagts forsøg på med våbenmagt at påvirke samfundstilstande og -indretning i andre lande - også i u-lande. U-landene pressede stadigt stærkere på for at opnå mere og bedre vækst, men

deres bytteforhold og muligheder for selvstændig videreudvikling blev fortsat forringet. Dertil kom, at kapitalismen ikke var den garant for fortsat national og international vækst, som man havde troet. Valutauroen begyndte allerede i slutningen af 60'erne, og da U.S.A. i 1971 løste dollaren fra guld, var det et signal om, at nu ville U.S.A. ikke længere stå som hovedansvarlig for størstedelen af den internationale økonomi. Hver national økonomi måtte nu klare sig selv, og den europæiske og japanske konkurrence på verdensmarkedet fik et stærkt amerikansk modspil. Denne konkurrence skulle blive yderligere skærpet under indtrykket af den såkaldte oliekrise fra 1973, som tydeligt viste, hvor modsatte amerikanske, japanske og europæiske interesser kunne være.

Ingen af disse udviklinger var i sig selv udslagsgivende for det signalskifte i Socialistisk Internationale, som fandt sted fra begyndelsen af 1970'erne. Nationale forhold for de enkelte socialistpartier spillede også ind, og her var udviklingen i det tyske socialdemokrati under Willy Brandt nok den vigtigste. Alle de enkelthandlinger, der går under betegnelsen »Østpolitikken«, og som Willy Brandt indledte i slutningen af 1960'erne har også som forudsætning en omvurdering af Tysklands placering og muligheder i Europa - og især en omvurdering af dets muligheder for at blive genforenet. »Østpolitikken« bygger på det tilsyneladende paradox, at kun gennem en anerkendelse af Europas bestående grænser og hermed også Tysklands deling, er der på længere sigt mulighed for, at Tyskland kan blive genforenet i forbindelse med en omfattende europæisk nyordning. Men det forudsætter en fortsat udbygning af øst-vest forbindelser på alle områder. Helsinki-konferencen i 1975 var på én gang afslutningen på den

tyske konfrontationspolitik, der havde stået på siden 1945, og forsøg på at etablere en »status quo«, på grundlag af hvilken den videre proces kunne foregå.⁵⁾

Året efter, 1976, blev Willy Brandt valgt til præsident for Socialistisk Internationale. Det er helt tydeligt, at der efter den tid er sket en betydelig udvidelse af organisationens virksomhed.

De tre hovedopgaver

I sit indlæg på kongressen, hvor han blev valgt til præsident, fastslog Willy Brandt, at Socialistisk Internationale havde tre hovedopgaver: en stærkere indsats for fred og nedrustning, en offensiv for gennemførelsen af en ny verdensorden i forholdet mellem Syd og Nord, og en forstærket kamp for menneskerettigheder i bred forstand.

Den organisatoriske opbygning blev i løbet af de følgende år strammet, således at særlige komitéer tog sig af de forskellige områder, herunder nærmere kontakt med medlemspartierne i de ikke-europæiske områder. I første omgang koncentreredes indsatsen om det sydlige Afrika, Mellemøsten og Mellemamerika. Fra disse komitéer udarbejdedes rapporter og fremsattes anbefalinger, som senere kom til behandling på Socialistisk Internationales kongresser, der 1978 fandt sted i Vancouver, 1980 i Madrid og 1983 i Lisabon. Nogle forslag vandt tilslutning, andre blev forkastet. Afgørende er, at der inden for Socialistisk Internationale blev udvekslet informationer, synspunkter og handlingsanvisninger, som de nationale partier derefter kunne søge omsat i deres egne lande på de måder, som de selv fandt mest hensigtsmæssigt.

Her var det selvfølgelig ikke uden betydning, om de nationale partier var i regering eller opposition, om de besad rege-

ringsmagten i kraft af egne mandater i parlamenterne eller måtte basere regeringsdeltagelsen på en eller anden form for samarbejde med andre politiske partier. For Danmarks vedkommende er det nærliggende at pege på den stigende støtte til frihedsbevægelserne i de såkaldte afrikanske »frontliniestater« i Sydafrikas nærhed, som fandt sted i løbet af 1970'erne. Den begyndte før 1976, men begrundelsen var den samme, som senere blev brugt inden for Socialistisk Internationale, nemlig at man måtte støtte sådanne bevægelser, så de ikke var henvist til udelukkende at hente hjælp fra Sovjetunionen eller andre kommunistiske stater.⁶⁾ Man måtte helt konkret demonstrere, at der fandtes et demokratisk socialistisk alternativ. Det er samme linie, der er blevet anlagt af Socialistisk Internationale i Mellemamerika, hvor man har udtalt støtteerklæringer til det socialistiske styre i Nicaragua og opfordret til en forhandlingsløsning i El Salvador, samtidig med, at man har kritiseret væsentlige dele af den amerikanske politik i området, senest ved invasionen af Grenada. Også i Mellemøsten har Socialistisk Internationale markeret en stigende betænkelighed ved den israelske politik og fremhævet nødvendigheden af en hensyntagen til palæstinenserne krav. Det er blevet mere udtalt, efter at det israelske arbejderparti - Mapai - har måttet afgive regeringsmagten til Begin-regeringen og dens efterfølger. Markeringerne er ikke sket uden vanskeligheder, eftersom Mapai også er medlem af Socialistiske Internationale.⁷⁾

Men selvom ikke-europæiske problemområder i stigende grad er blevet behandlet inden for Socialistisk Internationale - og selvom man i 1976 proklamerede at ville være mindre euro-centreret - er det trods alt alligevel inden for områder, der direkte vedgår og berører de europæiske

socialdemokrater, at organisationen har gjort sig mest bemærket.

Fred og nedrustning

I 1978 afholdt Socialistisk Internationale en freds- og nedrustningskonference i Helsinki. I den deltog også repræsentanter - omend som gæster - fra både Sovjetunionen og U.S.A. Begge anerkendte det tagne initiativ og opfordrede Socialistisk Internationale til at gå videre med arbejdet.

Samme år dannedes en nedrustningsstudiegruppe med Kalevi Sorsa fra det finske socialdemokrati som formand. Gruppens øvrige medlemmer kom fra Frankrig, Den tyske Forbundsrepublik, Japan, Holland, Senegal, Spanien og Venezuela. Også generalsekretæren, Bernt Carlsson fra Sverige, var medlem af gruppen. Den fik som kommissorium at indsamle information, udveksle idéer og vurdere synspunkter. Foruden at indsamle forslag fra medlemspartierne, aflagde studiegruppen besøg i Washington i 1979, hvor den havde møde med præsident Carter, og talte samme år med præsident Brezhnev i Moskva. Desuden har den haft kontakt med den alliancefrie bevægelse og FN's daværende generalsekretær, Kurt Waldheim.

I februar 1980 aflagde formanden, Kalevi Sorsa, en foreløbig redegørelse for gruppens arbejde på et partiledermøde i Wien - og på Socialistisk Internationales kongres i Madrid i november i 1980 blev gruppens nedrustningsrapport godkendt.⁸⁾

Rapporten er et omfattende dokument, som placerer freds- og nedrustningsproblemet i et omfattende globalt perspektiv. Den fastslår som noget naturligt, at hovedparten af medlemspartierne er optaget af europæisk sikkerhed, og understreger

betydningen af, at der findes nye muligheder for at forhandle et stop for opstillingen af nye atomvåben i Europa, og at SALT-processen videreføres. Den påpeger også vigtigheden af Madrid-mødet til opfølgning af Helsinki-aftalerne og fastslår nødvendigheden af en fortsat dialog i Europa mellem øst og vest.

Det fastslås også, at »Socialistisk Internationale vil i større grad deltage i de eksisterende guvernementale og ikke-guvernementale fora og tage initiativer, når det er passende, til nye fora for nedrustnings-, afspændings- og fredsarbejde«.

Nedrustningsstudiegruppen har siden fortsat sit arbejde, omend den ikke har fremlagt nogen ny rapport.⁹⁾ Også medlemmer uden for gruppen har taget initiativer i Socialistisk Internationales regi - som f.eks. Willy Brandts og Olof Palmes besøg i Moskva i 1981.

I betragtning af de følgende års heftige debat - ikke alene i Danmark, men overalt i Europa - om indholdet og konsekvenserne af den dobbeltbeslutning, som blev vedtaget i NATO i december 1979, er det bemærkelsesværdigt, at denne rapport fra Socialistisk Internationales nedrustningsgruppe har kunnet vedtages kun 1 år senere. På det tidspunkt var flere af medlemspartierne regeringsbærende og havde altså været med til at vedtage beslutningen i NATO.

Vurderingen af indholdet i modsætningen mellem U.S.A. og Sovjetunionen

Det fremgår af flere af erklæringerne fra Socialistisk Internationale - og også foredrag holdt af enkeltpersoner fra forskellige europæiske socialdemokratier -, at man fortsat anser modsætningen mellem U.S.A. og Sovjetunionen for at være et overordnet internationalt problem. I et

historisk perspektiv anses opbygningen af henholdsvis NATO og Warszawa-pagten for at have været stabiliserende for Europas udvikling og have udgjort vigtige forudsætninger for den normaliserings- og afspændingsudvikling i Europa, som bl.a. er kendetegnet ved Helsinki-konferencen og de senere opfølgingskonferencer. Et videre mål er en aleuropæisk nedrustningskonference.

Men samtidig finder de socialdemokratiske partier i Europa, at såvel U.S.A. som Sovjetunionen har forfulgt en indbyrdes oprustningspolitik, som går langt udover, hvad der er nødvendigt til opretholdelsen af deres respektive sikkerhed, herunder også deres garantier til deres samarbejdspartnere inden for de to forsvarsalliancer. Især beklages, at SALT-processen er gået i stå, efter at U.S.A.'s kongres ikke har villet anerkende den aftale, som i 1979 blev undertegnet i Wien.

Det understreges ofte, at de europæiske socialdemokrater hverken er blevet pacifistiske eller neutralistiske. Man ser gerne som et fjernt mål opløsningen af de to forsvarsalliancer i Europa, men kun som resultat af en proces, der på anden måde garanterer de europæiske staters sikkerhed. Betydningen af dialogen mellem øst og vest i Europa understreges ofte, ligesom udvidelsen af handelsforbindelser og i det hele taget øget samkvem. Både Sovjetunionen og U.S.A. kritiseres for den såkaldte »konfrontationskurs«, som de beskyldes for at have ført - ikke mindst i Europa - siden slutningen af 1970'erne.

Sammenfattende kan man sige, at Socialistisk Internationale søger at plædere for europæiske løsninger på europæiske spørgsmål, og kritiserer at begge de to supermagter i for vid udstrækning lader ikke-europæiske hensyn spille ind - selv når de forhandler om spørgsmål, der centralt vedgår Europa. Man har absolut in-

gen illusioner om at kunne undgå hverken sovjetisk eller amerikansk deltagelse i den videre europæiske normaliseringsproces, men man ønsker de skal deltage på vilkår, som den største europæiske bevægelse - den socialdemokratiske arbejderbevægelse - også kan gå ind for.

Denne almindelige linie inden for Socialistisk Internationale forhindrer dog ikke, at der kan være betydelige forskelle af i vurderingen af konkrete spørgsmål. Det er således velkendt, at det franske socialistiske parti under præsident Mitterand ser betydeligt mere positivt på udstationeringen af de amerikanske raketter i Europa fra udgangen af 1983 end f.eks. det tyske og andre nordeuropæiske socialdemokrater.

Det danske socialdemokratis linie

Det danske socialdemokrati har til stadighed deltaget aktivt inden for Socialistisk Internationale og klart tilsluttet sig den mere aktive linie siden 1976.

Det er ikke blevet bemærket meget i offentligheden eller den almindelige politiske debat, at også det danske socialdemokrati gennem flere år har deltaget i en international organisation, som bl.a. har foretaget forsøg på en ny vurdering af den socialdemokratiske arbejderbevægelses internationale orientering og mål. Måske har partiet selv heller ikke gjort meget opmærksom på det, men der er til stadighed blevet udsendt materiale fra partiet, der omtaler arbejdet inden for Socialistisk Internationale, herunder også det særlige regionale samarbejdsmonster, der går under betegnelsen »Scandilux« - hvori deltager partier fra Holland, Belgien, Luxembourg og Norge - med det tyske og britiske parti som observatører.¹⁰⁾

Karakteren af dette samarbejde er ikke

at nå frem til vedtagelser, som de nationale partier skal underkaste sig. De nationale partier bestemmer selv, på hvilken måde og i hvilket omfang, de vil omsætte de linier, der udstikkes inden for Socialistisk Internationale i deres egne hjemlande. Men det er klart, at der inden for denne organisation foregår en socialdemokratisk »åndelig oprustning«, hvor man i fællesskab søger at udstikke nogle linier, som man kan blive enige om er vigtige for hele den socialdemokratiske arbejderbevægelse - først og fremmest i Europa. Man kan også forstå virksomheden sådan, at socialdemokraterne - først og fremmest Europa - søger at manifestere en ny socialdemokratisk internationale, som de arbejder for at gøre til en betydningsfuld faktor i internationale forhold som helhed - og med det umiddelbare sigte at påvirke oprustningsniveauet i Europa og fastholde de sider af den hidtidige europæiske udvikling, som de anser for værdifulde.

I forholdet til NATO - og Warszawa-pagten - har ikke alene europæiske socialdemokrater, men også andre politiske partier til stadighed fastholdt dens dobbelte sigte: at være en garanti mod militære angreb eller politiske pressioener i kraft af militær overlegenhed, men samtidig en ramme for forhandlinger om, hvorledes omfanget af militære midler kunne reduceres.

På baggrund af også det danske socialdemokratis deltagelse i, inspiration fra og af drøftelserne inden for Socialistisk Internationale forekommer de standpunkter, som partiet har fremlagt f.eks. ved Folketingets raketdebatter i maj og november i år ikke at være så nye og overraskende. De svarer iøvrigt meget godt til synspunkter fra andre europæiske socialdemokrater - i Tyskland, Holland, Belgien og Norge. Det kan ikke udelukkes, at

skiftet fra regeringsbærende - iøvrigt på et spinkelt grundlag - til oppositionsparti kan have påvirket den socialdemokratiske formuleringsmåde - hvortil kommer den parlamentariske mulighed for at etablere et flertal i disse spørgsmål over for den siddende regering. Konklusionen er, at også det danske socialdemokratis synspunkter igennem en årrække har været under overvejelse og bearbejdelse - formentlig også inden for partiet selv, men det er ikke inddraget her -, og at drøftelserne inden for Socialistisk Internationale tydeligvis har spillet en rolle.

Socialistisk Internationale strategi vedrørende Europas fremtid

Afslutningsvis skal der forsøges en vurdering af udsigterne for den strategi, som de europæiske socialdemokratier forfølger bl.a. gennem Socialistisk Internationale.

Taget på pålydende skulle den altså gå ud på, at gennemtvinge et større islæt af europæiske ønsker, hensyn og standpunkter i de indbyrdes amerikansk-sovjetiske forhandlinger om europæiske spørgsmål - herunder det nukleare rustningsniveau. Hvis det for socialdemokratierne var det dybere formål med dobbeltbeslutningen inden for NATO i december 1979 - som det er blevet sagt: at tvinge U.S.A. og Sovjet til forhandlingsbordet om konkrete europæiske spørgsmål -, så må det nok stort set erkendes i dag, at dette mål kun er blevet nået i begrænset omfang. Her skal ikke placeres ansvar, men blot påpeges, at såvel Sovjetunionen som U.S.A. siden 1979 fortsat synes at have forbeholdt sig selv at afgøre og vælge, hvad de vil forhandle indbyrdes om. Det behøver ikke være ensbetydende med fiasko for Socialistisk Internationale. Mange helt uforudsete begivenheder har været med til at påvirke den igangsatte

proces.¹¹⁾ Men det bør nok mane til eftertanke om, i hvilken udstrækning der overhovedet findes muligheder for at påvirke U.S.A.'s og Sovjetunionens direkte indbyrdes forhold. Det får også konsekvenser for den videre strategi, hvis langsigtede formål siges at være en aleuropæisk nedrustningskonference, som forhåbentlig kan føre til aftalt, gensidig opløsning af de to militære forsvarsalliancer. I denne proces skal U.S.A. og Sovjetunionen også deltage. Men så er måske netop de militær-strategiske områder ikke de mest oplagte at samle sig omkring, fordi det er inden for dem, at de to stormagter besidder næsten monopol. Det er svært at gennemtvinge eller meget stærkt hævde europæiske synspunkter, når man samtidig står som ansøger til eller forbruger af det gode, som de andre besidder til overflod og man selv næsten ikke. Der findes andre områder - f.eks. vareudveksling, produktionsapparater m.v. - hvor Europa har større sandsynlighed for at kunne tilbyde eller tilbageholde noget, som både Sovjetunionen og U.S.A. er interesserede i.

Noter

1. For en dybtgående analyse af forudsætninger for og forløb op til disse debatter, se: Nikolaj Petersen: Konsensus eller konflikt. Dansk sikkerhedspolitik 1979-83. Dansk udenrigspolitisk Årbog 1982, s. 34-62. Det er bemærkelsesværdigt, at spørgsmålet kun i ringe grad indgik i debatten forud for valget 10. januar 1984.
2. Zdeneck Hejzlar: Venter en ny æra - eller har Socialistisk Internationale overlevet sig selv? Ny Politik, nr. 7, juli 1983, s. 21-29.
3. For en grundig undersøgelse af Stockholmbevægelsen, se: Martin Grass: Friedensaktivität und Neutralität. Die skandinavische Sozialdemokratie und die neutrale Zusammenarbeit im Krieg, August 1914 bis Februar 1917. Bonn-Bad Godesberg, 1975.
4. En interessant, omend noget overfladisk amerikansk vurdering af Socialistisk Internationale findes i »The New Face of Socialist International. Written at the request of The Heritage Foundation by Arnold M. Silver«, Washington, October 1981. Stencil.
5. Egon Bahr: Why Beat About the Bush? Friedrich Ebert Stiftung. Bonn 1982. Stencil.
6. Ole Karup Pedersen: Dansk politik over for det sydlige Afrika. Dansk udenrigspolitisk årbog, 1979, s. 112-28.
7. De seneste samlede resolutioner om Latinamerika og Cabirien samt Mellemøsten findes i rapporten om Socialistisk Internationales kongres. Socialdemokratiet, Kbh. 19. april 1983. Stencil.
8. Nedrustningsrapport - fra Socialistisk Internationale. SOC, Kbh. 1980.
9. Arbejdet afspejler sig dog i den i note 7) omtalte rapport.
10. En af de seneste publikationer er: Truslen om udslettelse. En debatbog fra Socialdemokratiet. SOC, Kbh. 1983.
11. Den nyeste analyse af hele dette spørgsmål findes i Hans-Henrik Holm og Nikolaj Petersen (red.): Slaget om missilerne. Dobbeltbeslutningen og sikkerheden i Europa. Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalgs skriftserie. Kbh. 1983.